

A börtön ablakából soha nem süt ki a nap

Orbán János Dénes: A Dargli

“Júlia, miért nem vagy te férfi?!”

(Orbán János Dénes: E versben is, Horatio)

Képzeljünk el egy különös sorsú magyar olvasót. Olyat, akit hajó- vagy repülőgép-szerencsétlenség egy lakatlan szigetre vetett, s azóta ott tengeti magányos életét. Egy szeles napon palackpostát sodornak partra a hullámok. Közepes méretű befőttesüveg, benne történetesen Orbán János Dénes Vajda Albert csütörtököt mond című kis kötete. Hősünk, aki olvasó, könyvszerető emberként élt az emberek között, megörül a váratlan ajándéknak. Vagy nem örül meg. Attól függ, honnan nézi. Tudniillik érkezhettek volna a palackban hasznosabb tárgy is. Például bugylibicska. Vagy öngyújtó. Sóletkonzerv. De ugyanígy hozzájuthatott volna sokkal feleslegesebb dologhoz is. Mondjuk nyertes lottószelvényhez. Söralátéthez. Adóbevalláshoz.

Hősünk mindenesetre óvatosan kiveszi az ismeretlen szerző ismeretlen kötetét, a Pécsi Jelenkor Kiadó 2000-es kiadványát, s kiéheztében azonnal ráveti magát: elolvassa az első betűtől az utolsóig. A mottótól – amely az újraírás elméletéről is ismert Borgestől való, s ez kétségkívül jelentőséggel bír – a Nagycsütörtök szóval záruló tartalomjegyzékig. Ezenközben láttamozhat ezernyi irodalmi allúziót, utalást, posztmodernül kezelt szövegrészletet. Amikor végére ér a kötetnek, feltehetjük a kérdést – hiszen azért konstruáltuk a helyzetet, hogy ide eljussunk –: emberünk megtudta-e, ki Orbán János Dénes. Látja-e, milyen író (avagy pláne költő)?

Megkockáztatjuk: nem. Azt fogja gondolni, hogy a frappáns, jól eltalált és könnyen megjegyezhető című könyv a három keresztnevű férfi bemutatkozó

munkája. Költőt nemigen sejt meg benne – hacsak nem egyetlen futó pillanatig, a legérdekesebb történet, A rózsza és a vers rózsza-fejezete alapján. A szigetlakó nem gyanítja, hogy a Vajda Albert csütörtököt mond immár a negyedik kötete a szerzőnek, s ebben a negyedikben – mint azt Izsó Zita megállapítja – Orbán János Dénes a rá oly jellemző intertextualitást ezúttal eddigi alkotásai összegzéseként saját életművén belül alkalmazza rendkívül ügyesen¹. A hajótörött nem értesült még arról, hogy 2000-re Orbán János Dénesnek már három verseskötete jelent meg Kolozsváron gyors egymásutánban, majd ezeket követte a negyedik, a Párbaj a Grand Hotelben, amely az első három könyv anyagát tartalmazza. „Kivételes költői indulás volt az övé, mindenki odafigyelt rá. De ki gondolta volna, hogy prózaíróként is ilyen tehetséges?”² – csodálkozott a Vajda Albert.. megjelenését követően Károlyi Csaba az Élet és Irodalomban.

A lakatlan szigeten kívülről hozzátehetjük ehhez, hogy Orbán János Dénes bemutatkozó prózája mellett az ő *kézügyes* költészetében is jelen van a próbálgatás, a játékosság, a szereplőira virgoncsága. Idézetek és reminiscenciák derűvel hintett szövevénye áll össze bravúros technikájú verseléséből. Hogy a költeményeiből kikacsintó, kinevető, kisíró más írók és költők egy irodalmi hátország erős, megtartó alakulatává állnak-e össze avagy inkább egyfajta sajátos, tömegesen skizofrén epigonságra emlékeztetnek, az egyéni megítélés kérdése. (Szívünk joga egyénien megítélni, maga Orbán János Dénes is felhatalmaz bennünket erre a kötetében szereplő egyik figura szavaival: „Az *objektivitás fogalma hülyeség. Objektivitás nem létezik. Isten a saját képére teremtett minket – hát ki állítja, hogy Isten objektív volt? Csakis a szubjektivitás létezik, minden szinten.*”³)

Hajótöröttünk a palackpostai küldeményt magáévá tette, de még mindig nem tekinthetjük őt „valamennyire tájékozott magyar embernek”. Mert mint Székely Csaba frappánsan közli, az OJD betűsor láttán „a valamennyire tájékozott magyar ember Orbán János Dénesre, a spanyol egy médiafigyelő

---

¹ Izsó Zita: Egy évtized írásai, Új Hegyvidék, 2008. 1-4.

² Károlyi Csaba: Vajda Albert csütörtököt mond, Ex Libris, Élet és Irodalom, 2000. jún. 9.

³ Orbán János Dénes: X.Y.B., az újraíró, In: OJD: Vajda Albert csütörtököt mond

rendszerre (Oficina de Justificación de la Difusión), az ausztrál a juhokat fertőző Johne-kórra (Ovine Johne's Disease) gondol⁴. Hősünk pedig még mindig ott tart az elképzeléseiben, hogy a Vajda Albert csütörtököt mond valószínűleg debütálás. Jellegzetes elsőkönyv – gondolja bólogatva. – Szerzője részint próbálgat, részint mutogat különböző írói hangokat, más-más stílusokat: „ez is érdekes”, vagy „ezt is tudom” indíttatások jókedvében. Utóbb hősünk – mivel ideje engedi, hogy töprengjen – felülvizsgálja a „jellegzetes” jelzőt és elveti. Eszébe jut ugyanis két elsőkönyv régről, a hetvenes évekből, abból az időből, amikor még emberek közt élt: Nagy András Toron, 1867 és Bereményi Géza A svéd király című kötete. Mindkettő úgy maradt meg benne, mint elmélyült, kidolgozott stílusú, egyéni hangú elbeszélések gondosan szerkesztett kompozíciója. Vajon az a két fiatalember hogyan folytatta – mélézik el hősünk. – Remélhetőleg jól. Alkalmasint komoly, jelentős írók lettek. A Vajda Albert csütörtököt mond hősünk számára aligha kínálja ugyanezt az ígéretet. Bár nem zárhatjuk ki, hogy pont az a félmondat jut eszébe a műről, amely Fried István recenziójában szerepel: „...a popularitás és századfordulósan modern modalitás egymásba játszása éppen úgy lényegi jellemző, mint a paródia, a rájátszás, a travesztia, a pastiche, az allúzió eszköztárának földúsítása annak révén, hogy a megnevezhetően, kimutathatóan, filológiailag bizonyíthatóan, szövegegybevetéssel egymásra olvashatóan konkrét előszövegek és 'adalék' költői anyagok egymást színezik át, nem 'keverékek' lesznek, hanem 'vegyületek', a bricolage-technika segítségével konstruálódik ugyan a mozaik, de az egyes mozaikkockák sokszínűek, érezhető a különféle hozott elemek eldolgozása.”⁵

Itt most egy időre magára hagyjuk a hajótöröttet, mert a palackban papír, toll avagy kisméretű laptop nem lapult, így hősünktől nem várható, hogy a kötet – amelyért, mint arról Zsigmond Andrea tudósít, az olvasók, a recenzensek

---

⁴ Székely Csaba: Mi a frigyák az a „dargli”? A Hét, 2004. dec. 16.

⁵ Fried István: O. J. D., X. Y. B., J. L. B. és a többiek, Tiszatáj, 2000/11.

többsége odavan⁶ – írásai közül kiválasszon egyet és elemezze. Ez tehát ránk marad.

A Vajda Albert csütörtököt mond cím alá az van nyomtatva: próz. Amit úgy érthetünk, hogy „majdnem próza”. Meg úgy is, hogy ugyanolyan tréfás elharapás, mint Orbán János Dénes Ód című verse (kellékdallal és lólábbal), amelyben a költő megvallja: *Szerelmem kamasz-operett marad,/ csak ezt szeretném hozni újra létre./ Időnként persze pornófilmbe lépve.*⁷ A próz-kötet egymáshoz csöppet sem hasonlító írásai közül A Dargli című novellára esett a választásunk, talán mert ennek kapcsán lehet a legtöbbet találgatni. Már maga a cím is olyan, mint egy rejtvény. Hiszen az értelmező szótárban és a szlengszótárban nem szerepel dargli szó. Bár lehet, eleve nem is keresnénk ott, mert a nagy kezdőbetűből úgy ítelnénk meg, hogy a szerző személynevet emelt a címbe. A kilencclapos novella első három mondata módfellett sokat elárul a továbbiakról. Szinte mindent.

„A Nagy Góré ha tudja, mennyi mázsa nyomult le azóta, hogy besóheroltak ebbe a rohadt kaptárba. Hogy miért? A képlet totál eccerű: még mazsola voltam, s elég mafla slapec, s kellett a lé, az örökké kellett, mert a lé az csak kell, ez meg az, de főleg a tez.” Ha ebből értjük a mázsát meg a lét – ennyit még épp igen –, akkor felismerjük, hogy börtönszlenggel van dolgunk. Ennek nyomán kikövetkeztethetjük a *besóheroltak* és a *kaptár* szavak értelmét is, és ha a *slapec*ről klapetra és krapekra ugrunk asszociatíve, akkor nagyobb gond nélkül eljutottunk a mondat végéig, ahol aztán nem várt talányként bukkan elő a nyomatékos *tez*. Erről nem tudjuk, micsoda. Kissé tanácstalanul visszanezve a mondatra az *eccerű* szón fennakadunk egy pillanatra. Mert ha az elbeszélés egyes szám első személyű hőse maga írja monológját, akkor feltehetőleg nem az egyszerű az egyetlen szó, amelynél vét a helyesírás szabályai ellen. Ha pedig nem írja, hanem mondja, s az *eccerű* a fonetikus rögzítés jegyében került a papírra, akkor a *rohadt* miért nem rohadt? Talán zökkenünk egyet a *mazsola* szónál is, mert ez – avagy később például a *vén csoroszlya* – árnyalatnyival

---

⁶Zsigmond Andrea: És tudja, és tudja – és tudja? Székelyföld, 2006. szept.

⁷Orbán János Dénes: Ód, In: Hivatalnok-líra, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1999

kedvesebb, meseibb és közegidegenebb, mint ahová az elbeszélő személyét elhelyeztük.

A szövegben továbbhaladva mind a stílust, mind pedig a tartalmat tekintve egyfajta következetesen végigvitt, játékos(nak szánt) utalásossággal és feladványossággal találkozunk. A novella nyelvezetét követve örömmel konstatáljuk, ha felismerünk és megértünk szimbolikus, illetve metaforikus szintagmákat, mint például az életfogytiglani szabadságvesztést jelentő fekvőnyolcast (végtelenjel), vagy a cellaként lefordított tyurma szót, amely bizonyára az orosz tyurma (тюрма: börtön) szó szűkített átvétele. Megveregetjük a vállunkat, ha képesek vagyunk szemantikailag feldolgozni az olyan, egyébként ismeretlen és szellemes szavakat tartalmazó kijelentést, mint például: *Be se kájfolt életében, mert nem csípte a bagolytaknyot, mindig csak a könyvcsehókat bújta.* Elégedettek lehetünk magunkkal, ha a kaptár és a börtön összekapcsolását még messzebbre tudjuk visszavezetni, mint az irodalomkritikusok, akik kötelességtudóan Borgesre gondolnak: „*A börtön a maga hatszögletű formáival már a Bábeli könyvtárra emlékeztet*”⁸ Eszünkbe juthat ugyanis az angol filozófus, Jeremy Bentham, aki már 1782-ben a parlament figyelmébe ajánlotta tökéletes börtönét, a teljes transzparenciát biztosító Panoptikont. Ezenközben viszont folyamatos aggodalommal tölt el bennünket azon szavak bősége, amelyeket még sosem hallottunk és nem is értünk. Itt van például ez a verbális tűzijáték egyetlen félmondatban: *...ide van besóherolva minden ganef, müncer, zébaheer, kajfer, malmos, kapcarej meg ilyesmi.* Vagy ez: *izzadt, mint a bálamasz a lizin.*

A tartalom, illetve a cselekmény frontján igen hasonló helyzetbe kerülünk. Hamar és mintegy gyermeki örömmel ismerjük fel, hogy az elbeszélő voltaképp a Bűn és bűnhődés Raszkolnyikovja, vagy legalábbis az ő primitívebb változata. Intellektuálisan és morálfilozófiailag ugyan nyilván nem ér fel orosz modelljével, de szintén egy uzsorás foglalkozású vénasszonyt vert agyon fejszével, a zsákmányt elásta, majd egy „*görény dekli*”, aki szimatolt utána, leleplezte. Felfedezzük azt is, hogy hősünk második cellatársa, aki egy „*farmúró*”, „*nyálgép*”

---

⁸ Balajthy Ágnes: Borges a kóterban, Új Hegyvidék, 2004. 1-4.

és „*görény alfonz*” alkotóként erősen emlékeztet Antoine de Saint-Exupéryre, amennyiben hősünkkel a cellában együtt időzvéen találja ki A kis herceg történetét. Ezenközben pedig ostobának és műveletlennek is érezzük magunkat, mert a kis novella áttételesen utalhat még más alkotókra és művekre is, akiket és amelyeket esetleg – fájdalom – nem tudtunk azonosítani.

Az elbeszélés főszereplője a kilenc lapon bizonyos fejlődés- vagy művelődéstörténeten esik át, mivel tíz évet ül Öreg nevű kollégájával, aki „*szövegláda volt valami übersuliban*”, s így a főhős az együtt töltött évtized alatt meghallgathat tőle számos irodalmi alkotást, például Dante Isteni színjátékát. A Dargli is az Öregtől származik: „*Neki marhára le kell nyúlnia a végső Darglit. Azt mondta, hogy nem tudja tutira, hogy az mi a fene lehet, de kell neki lenni. Hogy lehet egy szó, egy mondat, vagy valami szaros krikszkraksz, mindenesetre baromira kell kakukkolni utána, mert aki azt lenyúlja, azé lesz az egész világ.*”

Hősünk az elbeszélés végén egy patkány bundáját szisztematikusan kisilabizálva végül is lenyúlja a Darglit. Itt megint Jorge Louis Borgeshez lyukadhatunk ki. Az ő Isten betűje című novellájának börtönben raboskodó hőse egy jaguár szőrzetéből olvassa ki a titkot. Orbán János Dénes lefokozott Raszkolnyikovja így hirdeti ki a megfejtést: „*Ezt úgy képzeljétek el, apuskáim, hogy ha én ezt fennhangon elugatom, akkor ez az egész nagy baszás az enyém lesz, és azt csinállok, amit akarok.*

Például lesittelhetem az egész világot.”

A főszereplő oly sok börtönnehézség után végső diadalra jut. „*Minden baró, ha tudod a végső Darglit.*”

Orbán János Dénes gördülékeny és magabiztos írása mindenesetre megteszi a magáét. Akár blöff, akár nem, az embert kellő bizonytalanságban hagyja önnön értelmi és értelmezési képességei felől. Mert hát hajótörött hősünknek sem eddig nem volt, sem ezután nem lesz fogalma arról, hogy mi a potyvalék lehet az a Dargli.

Stuber Andrea
ELTE BTK
magyar nyelv és irodalom

Szövegolvasás, szövegelemzés. A magyar irodalom története 1975 után

BMA-MAGD-IR-342:2

Szemináriumvezető: dr. Tarján Tamás

2012